

ΤΑ ΠΟΙΗΤΑΡΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ - ΠΗΓΕΣ ΚΥΠΡΙΑΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ

*"Αλί τον πού τές ρίζες του τζειϊνον πού ζορακρύζει,
μέ πού τόν ήλιον έσειει φώς, μήτε πατρίδαν ρίζει."*

του Χάρη Μεττή

(γ έρωτος)

ΠΩΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΑΝ ΤΗΝ ΞΕΝΙΤΕΙΑ ΟΙ ΙΔΙΟΙ ΟΙ ΚΥΠΡΙΟΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΣ

Τά Έλληνικά Δημοτικά Τραγούδια, όπως αυτά μιλεύτηκαν από στόμα σε στόμα και διεκτραγωδήσαν τη μοίρα του Έλληνα νά ξενιτεύεται και νά προκαλεί έτσι μιάν άκάταχτη έθνική αιμορραγία, παραμένουσ άξεπέραστα ώς προς τήν ομορφιά του στίχου και τά ηγαία αισθήματα πού τόσο επιβλητικά άντικαθρεφτίζονται σ' αυτά. "Όμως ό ξενιτεμένος σ' οποιαδήποτε γωνία της γης νά τόν είχε ρίξει ή άδήριτη ανάγκη της άποδημίας, δέν έπαψε ποτέ νά διαχέει σέ στίχους και ν' άπαθανάτιζει έτσι τη δικιά του συμβολή στην διεκτραγώδηση της "κατάρας" πού όνομάζουμε "μετανάστευση", όσα καλά κι άν προσφέρει στον μετανάστη ή έγκατάστασή του σέ ξένους τόπους, μακριά από τίς άρνητικές βιωτικές και άλλες πιεστικές συνθήκες της γενετήρας του. Οί δέ Έλληνοκύπριοι πού μετανάστευσαν κι έγκαταστάθηκαν μόνιμα στό Ήνωμένο Βασίλειο (τήν Άγγλία, τήν Σκωτία, τήν Ουαλία και τήν Ίρλανδία) δέν μπορούσαν ν' άποτελέσουν έξαιρέση στον κανόνα αυτό. Μέ μόνη τή διαφορά ότι τίς ποιητικές τους συνθέσεις (κι έδώ περιοριζόμαστε μόνο σ' όσους κατατάσσουμε την κατηγορία των ποιητάρηδων και των λαϊκότροπων ποιητών) τίς έγραψαν και τίς δημοσίευσαν στό Έλληνοκυπριακό, κάποτε δέ και στό Έλληνοαγγλοκυπριακό ιδίωμα, στό όποιο μπορούσαν νά κινηθούν άνετότατα, άφορ ή πλειονότητά τους έμμένει σταθερά και, θά λέγαμε, πεισματικά στό ιδίωμα και τίς παραδόσεις πού είχαν φέρει μαζί τους οι πρώτοι Έλληνοκύπριοι μετανάστες. Αξίζει δέ νά σημειωθεί έδώ τίς παιδιά της δεύτερης, της τρίτης, άκόμη δέ και της τέταρτης γενεάς Έλληνοκυπρίων μεταναστών μιλούσν και συνεννοούνται πολύ καλύτερα στό Έλληνοκυπριακό ιδίωμα των γονιών και των παππούδων και γιαγιάνδων τους παρά στην πανελλήνια γλώσσα πού διδάσκονται στά Έλληνικά Παροικιακά Σχολεία. Πά τό θέμα, λοιπόν, της μελέτης μας θεωρούμε επιβεβλημένο ν' αναφερθούμε και σέ μερικές ποιητικές συνθέσεις Έλληνοκυπρίων του Ήνωμένου Βασιλείου, από τίς όποιες άρνούμαστε άξιόλογες πληροφορίες γύρω από τους πραγματικούς λόγους πού μετανάστευσαν από τήν Κύπρο.

Στή Βρετανία, λόγω της μακροχρόνιας κατοχής της Κύπρου από τους Άγγλους (1878-1960) έχουν μεταναστεύσει κι έγκατασταθεί μόνιμα οι πού πολλοί άπόδημοι Κύπριοι. Ένας, μάλιστα, άξιόλογος άριθμός από αυτούς όχι μόνο βελτίωσε τήν οικονομική του κατάσταση, αλλά κι απέκτησε κάποτε τόσο μεγάλη περιουσία, ώστε νά έπιζητεί τήν επένδυσή - μέ τόν έναν ή τόν άλλο τρόπο - των κεφαλαίων του σέ ξενοδοχειακές, προπάντων όμως σέ οικιστικές έπιχειρηματικές δραστηριότητες. Άλλά και στον καθαρά πνευματικό -

έπιστημονικό - καλλιτεχνικό τομέα οι έπιτυχείς των μετναστών αυτών δέν είναι καθόλου καταφρονητές. Έτσι, βρισκόμαστε γιατρούς, δικηγόρους, αρχιτέκτονες, λογιστές, καθηγητές και δασκάλους Κυπριακής καταγωγής σέ όλες τίς βαθμίδες της ζωής της χώρας φιλοξενίας και τελικά έγκατάστασης είτε των ίδιων, είτε κυρίως των γονιών τους.

Τό σημείο, όμως, πού ένδιαφέρει έμάς έδώ είναι ή έκδοση και κυκλοφορία Έλληνικών έφημεριδών, περιοδικών και γενικά μέσων μαζικής έννημέρωσης. Και τούτο γιατί έτσι όδθηκε ή εύκαιρία σέ άνθρώπους πού είχαν κάποια ποιητική ή καλύτερη ποιητάρικη ικανότητα νά χρησιμοποιήσουν τόν έντεχνο λόγο άνα μέσο έκφρασης των συναισθημάτων τους στό καιτό και πάντοτε για τούς μετανάστες έπικαιρο θέμα της μόνιμής τους "κατάδικς", νά ήσουν και ίσως νά πεθάνουν στην Ξένη γη. Τό δέ συναίσθημα αυτό είχε καταστεί άκόμη πιό δού μετά την αναγκαστική έκρίζωση χιλιάδων Έλληνοκυπρίων από τίς πατρογονικές τους έστιές λόγω της Τουρκικής εισβολής και της μακροχρόνιας κατοχής μεγάλου μέρους της Κυπριακής γης.

Όπως άσφαλώς θά δούμε όλοι μας, στά ποιήματα αυτά κυριώτερο, αλλά όχι και τό μοναδικό γνώρισμα, είναι ή νοσταλγία της μακρινής πατρίδας του μετανάστη και ό άσφατος πόθος για έπιστροφή στό πατρογονικό του χώματα. Ό πόθος, μάλιστα, αυτός λαμβάνει τραγικές διαστάσεις όταν ή μετανάστευση ύπήρξε τό αποτέλεσμα τού βίαιου ξεριζωμού και της αναγκαστικής και για πολλούς μόνιμης προσφυγοποίησης μετά τήν τουρκική εισβολή του 1974.

Μέσα, πάντως, και από τά ποιητάρικα αυτά δημοουργήματα διακρίνει κανείς τούς πραγματικούς λόγους πού ή κυπριακή μετανάστευση είχε πάρει τίς τόσο μεγάλες διαστάσεις πού άποστράγγισαν τήν Κύπρο από έκατοντάδες χιλιάδες κατοίκων της, ριχνόντας τους στό τέσσερα σημεία του όρίζοντος και καταδικάζοντας τους πού πολλούς από αυτούς νά όλοκληρώσουν τόν κύκλο της έπίγειας ζωής τους σέ Ξένα χώματα και κάτω από έναν άγέλαστο και κάθε άλλο παρά γαλανό ουράνιο. Και τίς έκατοντάδες αυτές χιλιάδες των μετναστών νά τίς σιογτρώνει τό σαρσάκι τού φόβου και τής δικαιολογημένης άμφιβολίας άν θά μπορούσαν τελικά νά κρατηθούν δεμένοι στις πατρογονικές τους ρίζες και νά Ξαναγυρίσουν στό χώματα πού γι' αυτούς αποτέλεσαν πάντοτε τή μοναδική κι άναπαλλοτριωτή τους πατρίδα.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, θά λέγαμε ότι - όσο τουλάχιστον άφορά τό θέμα μας - οι λαϊκοί ποιητές ή ποιητάρηδες, πού έζησαν κι έγραψαν ώς μετανάστες, έχουν τώρα σαν πηγές έμπνευσής τους (α) τή νοσταλγία, (β) τή άγωνία τους για τό μέλλον των παιδιών τους, άν δηλαδή θά μπορούσαν νά κρατηθούν μέσα στους κόλπους της έθνικής και πολιτιστικής τους κληρονομιάς, και (γ) τόν βίαιο ξεριζωμό τους από τίς πατρογονικές τους έδάφη μετά τήν τουρκική εισβολή του 1974. Η δέ προσφυγιά αυτή

θεωρείται σάν διπλή - αλλά πολύ πιό οδυνηρή - μετανάστευση, ακριβώς επειδή στην περίπτωση αυτή άπουσιάζει ή έστω και παραμικρή δικιά τους έπιλογή νά φύγουν από τό σπίτι, τό χωριό, τους οικειούς τους, σέ άναζήτηση καλύτερης τύχης στην ξένη γή.

Τό θέμα, βέβαια, τής προσφυγιάς δέν άπασχόλησε μόνο τους ξενιτεμένους πρόσφυγες, αλλά κι εκείνους που άναγκάστηκαν νά ήσουν στά έλευθέρα έδάφη τής Κύπρου. Καί τούτο γιατί - όπως και νά τό κάνουμε - "ξενιτειά" είναι κι αυτή μέ τά τοπικιστικά δεδομένα του άγροτοποικειοτικού λαού τής Μεγαλονήσου. Νά θυμηθούμε δέ έδώ ότι, όταν κάποιοι ή κάποιοι παντρεύονταν σέ άλλο χωριό, έστω και πολύ κοντινό στο δικό τους, τό θεωρούσαν ξενιτεμό, οι δέ κάτοικοι του δεύτερου χωριού τούς θεωρούσαν πάντοτε σάν "ξένους", όχι ντόπιους.

Γιά παράδειγμα, ό ποιητής Άντώνης Π. Άντωνίου από τό Λευκόνοικον, στή συλλογή ποιημάτων του μέ τίτλο "Πριν τζαί τωρά" που έκδόθηκε στή Λεμεσό τό 1987, γράφει :

"Μές σ' τούντην μαύρην προσφυγιάν κιαβήκαμεν τζαί φέτος

ραϊκάμεν άπέπσω μας
τζαί πέрки πάμεν έσω μας
μές σ' τούντο νέον έτος.

Γιατί έβαραθήκαμεν μέσ σ' τούντους ξένους τόπους

νά πάμεν στά λημέρκα μας
πού φύαν πού τά σιέρκα μας
πού χ'αμεν τόσους τόπους."

(Η Προσφυγιά).

Καί προσθέτει, σέ ένα άλλο του ποίημα, "Οι σунέπειες τής προσφυγιάς" :

Σκέφτομαι πού μας έφερεν ή τύχη μας ή μαύρη, εν έσει πιόν ποδά τζαί δα τό τέλος μας εννά βρει,

γιατ' εφα μας ή προσφυγιά, τό άχχα τζαί τό κάγρι. Όσα λαλώ 'ννεν ψέματα, είναι σωστά τζαί αλήθεια

έν δέκα χρόνια πού 'μαστιν τζαί τρώμεν τζαί τζιοιούμαστιν μέσα στα ξένα σπιθκια.

Όμως επίζω στο Θεό τζαί εύχομαι νύχτα-μέρα πέρικι γυρίσει ο τροχός τζαί αλλάξει τούτ' ή σφαίρα.

Να πάμεν ούλοι έσσω μας, να πάθουν οι καμοί μας

τζαί ήρταμεν στ' απροχώρητον, βάσανα πιον κανει μάς.

Γιατ' μες τούντον τον τζαιρόν εν έσει πρόσφυγαν γερόν, έφα μας τό φεκκρίν

τζαί είναι κακόν που προχωρεί, αλλά σταξιάν πιον εν χωρεί,

εν σκάρτζια τό ποτήριν.

Ούλλα στη νήμημ μο 'ρκουνται την νύχταν τζι εν τζιοιούμαι,

διερωτούμαι τζαί λαλώ εντα ζωήν περνούμε.

Έντις πως επεινάσαμεν να παραπονεθούμεν αλλά έβαραθήκαμεν, τό ίσιον να τό πούμεν

τζαί με κλαμένην την καρκιάν οι παραπάνω ζιούμεν.

Τούτ' ή καρκιά 'σει δίκαιον όσον πολλα τζι αν κλάφει,

τό δίκαιον έν φανερόν τζαί ώσπου πα' μεν τον τζαιρόν

έναν πωρνον θα λάμπει.

Προχωρεί δέ άκόμα πιό πέρα στό "Φανταστικόν όραμαν γιά τον γιόν μου τής Άγγλιας" :

Μια νύχταν Τζιερακόνυχταν είδα σε στ' όραμάν μου

πως ήρτες εις τη Λεμεσόν τζι αρώτας τ' όνομάν

μου.

Εύκολα ήρτες τζι ήβρες με μες στην τουρκοσπιτικιάν μου

τζι άμαν έστρεψα πάνω σου, γιόκκα μου, τη ματκιάν μου

πετάχτηκα τζαί σ' έπιασα μέσα στην αγκαλιάν μου

τζι έκλαφα τζι αναστέναξα με ούλλην την καρκιάν μου

τζι έκλαψα τζι αναστέναξα με ούλλην την καρκιάν μου

τζι είπες μο 'ντα παθες, παπά, τζι έγινες έτσι χάλιν.

Είπουν σου, άχ ρε Παρασκή, έτσι κλαμουριόμοινος,

που 'μαστιν εις τους τόπους μας έστ' ήμουν μαθημένο;

Που γυρίκα στην ύπαιθρον τζι είχα χαρές τζαί γέλια

τζαί τώρα εχαθήκασιν τα κκέφκια που χ'α τέλεια τζι εν ημπορώ να κινήθω καμιάν μερκάν να πάω,

ούτε να κάω όρεξην ψουμίν γλυτζίν να φάω.

Από την σκέψην την πολλήν εννά ταραξέ ο νους μου,

που δεν έχω παρηγοράν γιατ' εν ι-βρίσκω συντροφιάν

φιλους τζαί χωρκανούς μου.

Είπες μου, τούτα ξέχασ' τα έν τζι είσαι μανιχός σου

πικρά γλυτζιά επέρασες, γέρο μου, τον τζαιρόν σου

τζαί τούτα μεν τα σκέφτεσαι που 'φύσιν π' ομπρός σου.

Τζαί σαν εναννουρίζουμουν τζι έκαμα να ταραξέω

εφάνην μου πως έκαμα πάνω σου για ν' αρπάξω τζαί 'κρόνοιξα τα μάτκια μου τζαί εν ήσουν κοντά μου,

Παράσκο μου, να σε χαρώ αλλά ν' καλά να σε θωρώ

εις τα ορόματά μου.

Να σου λαλώ τα πάθη μου τζαί τα προβλήματά μου

τζαί να μου κάμνεις συντροφιάν να χ'ω κάποιαν παρηγοράν

στ' αναστέματά μου.

Ο Άντωνής Π. Άντωνίου γεννήθηκε στό Λευκόνοικον στίς 4.3.1906. Τελείωσε τό Δημοτικό Σχολείο του χωριού του και, μένοντας όρφανός στά έξι του χρόνια, έγινε γεωργός και κτηνοτρόφος και στή συνέχεια ζωέμπορος μέχρι τής

14 Αύγουστου 1974 όποτε προσφυγοποιήθηκε. Σέ συνέντευξη του δέ πού έδωσε στίς 12 Ιουλίου 1987 στήν Κούλα Παρασκευά, και ή όποια συνέντευξη άποτελεί μία πολυ ένδιαφέρουσα μαρτυρία γιά τόν τρόπο πού σунέθεταν τα ποιήματά τους οι λαϊκοί αύτοί ποιητήρες, δήλωσε και τά έξης:

"Την πρώτην άφορμήν γιά νά γράψω μου τήν έδωκεν τό παράδειγμα του παιπού μου Άντώνη, πού τόν άκουα νά απαγγέλλει δικά του ποιήματα.

Άλλά τζαί μόλις άκουα ότι ένας ποιητής θα έρκετο στο Λευκόνοικον, έτρεχα να τόν άκούσω τζαί μάλιστα άνόραστα τά ποιήματά του [...].

"Ήμουν δεκαπέντε χρονών, θυμούμαι. Διού Λευκονοιτζιάτες, ό Πλάτος τζαί ό Βαρελλάς, έτοιμάτιζαν με στίχους τζι' έγώ δίπλα τους έπαρακολουθούσα. Γιά μία στιγμήν έταίρακα έγιώ έναν στίχον. Αυτό άμέσως τό έπρόσεξαν αύτοί πού έτοιμάτιζαν τζαί είπαν, 'έν καλόν',

'Άρχισα νά γράφω ποιήματα τό 1930. [...]"

"Όταν έταίρακα στίχους, έσηκώνομουν 'πού τό κρεβάτιν νύχτα τζαί έγραφα. Πολλές φορές έσκάρωνα μέ εύκολία τιαττιστά στούς γάμους ή σέ άρραβώνες ή σέ άλλα περιστατικά [...]. Τίς πιό

πολλές φορές βκαίννει ή όμοιοκαταληξία μόνη της πού μέσά μου. Άμα δυσκολευτώ, γράφω κάτω τώ σύμφωνα της λέξης τζιαι κινούμαι πού τώ πρώτω σύμφωνα τώ άλφαβήτω· ώς τώ τελευταία, ώσι τώ τιαττίω τές λέξεις. Παράδειγμα: ό Πέτρος - τό μέτρος". Καί όταν τώ ζητήθηκε να στείλει ένα μήνυμα στους συγχωριανούς τώ με τήν εύκαιρία της συνέντευξης αυτής καί της έκδοσης τών ποιημάτων του (πού πραγματοποιήθηκε χάρη στην οικονομική κάλυψη τών έξόδων από τό Προσφυγικό Σωματείο "Τό Λευκόνοικο"), έκείνος άπάντησε :
"Νά τώ πώ μέ στίχους. Καρτέρα με λλιών να τό ταρκάσω,
γιατί πνιει ; με ή συγκίνηση :

Γεια τζιαι χαρά σας χωρκανοί τζιαι πέρκ' άξιωθούμεν,
νά πάμεν στό Λευκόνοικον, νά ξαναταμωθούμεν.
Τζιει πού έγεννηθήκαμεν, νά φάμεν τζιαι νά πιούμεν,
τές πρωτιές μας τές χαρές νά ξαναθυμηθούμεν".

Τό θέμα, βέβαια, της προσφυγιάς, τό όποιο εξακολουθεί νά ταλανίζει τόν λαό της Κύπρου καί νά δίνει τροφή γιά έμπνευση σ' έντεχνους καί σέ λαϊκούς ποιητές καί λογοτέχνες, γιά νά, καλυφθεί πλήρως καί νά έξετασθεί σέ όλες τους τές πλευρές, χρειάζεται ειδική καί όγκώδη μελέτη, πράγμα πού είναι άδύνατο νά γίνει έδώ. Ούτε καί είναι, άσφαλώς, δυνατό νά έκπελεσοθούμε τίς μαρτυρίες όλων, όσοι έχουν έμπνευσθεί καί γράψει ποιήματα γιά τήν προσφυγιά. Έπικεντρώνουμε, συνεπώς, τήν προσοχή μας σέ μερικους από τούς απόδημους Έλληνοκυπριους πού έζησαν καί ζουν σάν μετανάστες στό Ήνωμένο Βασίλειο - καί αυτοί δέν είναι, κατ' ανάγκη, καί οι καλύτεροι λαϊκοί μας ποιητές.

Από αυτούς, πάντως, ξεχωρίζουμε τόν Παντελή Ν. Κακολή, γιά τώ θυό κριώς λόγους : Ό πρώτος λόγος είναι γιαι έμεις πρώτοι τόν έντοπίσαμε όταν εργαζόταν σάν μάγειρας σέ έστιατόριο τού Γεωργίου Πατάκης στην πόλη Manchester της Άγγλιας, δημοσιέψαμε δέ καί ειδικό άρθρο στην έφημεριδα της Λευκωσίας "ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ" στις 10 Νοεμβρίου 1967, αντίγραφο δέ τού χειρογράφου τών πρώτων ποιημάτων, πού μάς είχαν δοθεί είς διόρθωση, βρίσκεται άκόμη στην κατοχή μας. Καί δεύτερο, έπειδή μετά από τό άρθρο μας έκείνο καί χάρη στήν ιδιαίτερο ένδιαφέρον πού έπέδειξε ό άείμνηστος Φρίξος Πετρίδης, ό Κακολής πήρε τήν άναγκαία έκείνη ένθάρρυνση ώστε όχι μόνο νά έπιδοθεί μέ περισσότερο ζήση στην καλλιέργεια τού πηγαίου ταλέντου του, αλλά καί νά έντυπώσει πιό σοβαρά στην ένδελεχέστερη μελέτη τών έργων άλλων όμοτέχων του. Γι' αυτό άλλωστε καί τώ μετέπειτα ποιητά του μπορεί νά μνή έχουν τήν ποιητάρικη γνησότητα τών πρώτων του συνθέσεων, έχουν όμως περισσότερο ώριμότητα καί τόν μετατάσσουν στην κατηγορία τών έντεχνων λαϊκών ποιητών καί όχι τών καθαρόαιμων ποιητάρηδων.

Έδώ παραθέτουμε μερικά από τώ ποιήματά του της συλλογής "Στή μέση όκυό πολιτισμών", πού εκδόθηκε στην Λευκωσία τό 1995. Έπιλέξαμε δέ τή συλλογή αυτή, άκριβώς έπειδή τώ δημοσιεύόμενα πιό κάτω ποιήματα άπάντων στις τρεις θεματικές ένότητες πού μάς άπασχολούν : τόν ξενιτεμό, τήν προσφυγιά, καί τόν έπαπειλούμενο άποπροσανατολισμό τών

νεώτερων (άλλά καί τών παλαιότερων) γενεών τών απόδημων Έλληνοκυπριών πού ζουν μόνιμα στό Ήνωμένο Βασίλειο, είχαν δέ ξενιτευθεί - μεταναστεύσει είτε λόγω τών οικονομικών δυσκολιών πού άντιμετώπιζαν στην γενετήριά τους, είτε λόγω της προσφυγιάς μετά τό 1974, είτε έπίσης λόγω της γνωστής διάθεσης όριμέναν Έλλήνων νά ξενιτεύονται - μεταναστεύουν γιαι τούς ώθους κάποιο έσωτερικό ρεύμα, κάποια άδιόρατη έπιθυμία νά γνωρίσουν ξένους τόπους καί νά ζήσουν καί δουλέψουν κάτω από ξένους καί πολλές φορές άφιλόξετους ουράνους. Όπως, μάλιστα, γράφει χαρακτηριστικά σ' ένα διστίχό του ό Κακολής :

"Πατρίδα με τήν ξενιδίαν έσ σαν τό σταυροδρόμιν,
τζι' ένώ δκιαβάτης τζιαι περνώ με δίχασμένη γνώμην",

Πράγμα πού ύποδηλοι ότι, γιά πολλούς μετανάστες, ή ξενιτιά είναι ένα, θά λέγαμε, άναγκαιο κακό ή, έστω, μία πραγματικότητα, τήν όποια ούτε μπορούμε ν' άρνηθούμε αλλά ούτε καί νά τρέφουμε συνεχές καί άδικαιολόγητο μίος. Άλλωστε, δέν είναι άμελητά καί τώ πάμπολλα πλεονεκτήματα πού άπολαμβάνουν οι μετανάστες στις ξένες χώρες, όπου, έκόντες - άκοντες, θά ριζώσουν καί, πολύ πιθανόν, νά προσκολληθούν είτε χωρίς έλπίδα είτε, τελικά, χωρίς διάθεση ν' άπαγκιστρωθούν από αυτές καί νά επιστρέψουν στις πατριωτικές τους έστιες. Τά διπλα αυτά συναισθήματα - της νοσταλγίας γιά τή γενέθλια γή, καί της ύποταξης στην άδύριχη πραγματικότητα της ξενιτιάς - έκφράζεται πολύ παραστατικά στό ποίημα τού Κακολή "Ό μετανάστης" :

Ό μετανάστης πάντα ζει μ' όρόματα τζι' έλπίδες
γιατί στην γήν όπου τζι' άν πώ
μές στην ζωήν του αγαπά
στόν κόσμο όκυό πατρίδες·

Μές στην ψυσιήν του έσειι μιάν πού 'ν τό γεννητικόν του·

όμως εις τήν ζωήν κρατει
μιάν δευτέρην τζιαι παρπατει
νά βρει τό ριζικόν του.

Ή γή πού τόν έγέννησεν μειςίσει πεθυμιά του
τζι' ή άλλη πού 'ν νά τόν δεχτεί
διά του γιά νά μέλ λειπτει
ψουμίν ή κοφινιά του.

Ή μιά κρατει τήν σκέψην του, τζι' ή άλλη τό κορμίν του

ώσι' ή βκάλλει ριζάν νά σταθεί,
ώπου τού χάρου τό σπαθίν
νά κόψει τήν όρμην του.

Καί όμως :

"Μπορεί νά πνιει, νά γενθά ένας ξενιτεμένος,
μά 'μ πάντα με τού τόπου του τώ έθιμα
δημμένους",

όπως γράφει σ' ένα από τώ διστίχά του. Άλλά είναι, άραγε, τόσο πολύ δεμένους με τώ έθιμα τού τόπου του, δηλαδή μπορεί ό μετανάστης νά ίσχυρισθεί ότι καμιά Κίρκη καί καμιά Καλυψή δέν θά μπορέσουν νά τώ αλλοιώσουν αυτό πού λέμε έθνικό ή πολιτιστικό ή παραδοσιακό χαρακτήρα; Άς άκούσουμε καί πάλιν τόν Κακολή, σ' ένα από τώ τετράστιχά του :

Παλαιστραν έχουν τήν καρκιν ή ξενή τζι' ή πατρίδα

τζι' έ βκαίννει νικητής καμιά,
γιατί ή μιά έμ πεθυμιά
τζι' ή άλλη έν έλπίδα.

Τό θέμα δέ, μάλιστα, αυτό, δηλαδή τού άνισου

ἀγώνα πού καταβάλλουν οἱ μετανάστες γιὰ νὰ διατηρηθεῖ, ὅσο τοῦτο εἶναι δυνατό, ἀλώβητη καὶ ἀδιάφθορη ἡ ἔθνικο-πολιτιστικὴ τους ταυτότητα, ἐκφράζεται στὴν πληρότητά του ἀπὸ τὸν Κακοῦλὸν στὸ ἐπιγραφόμενον ποίημά του "Ἐπίλογος Ξενιτεμένου" (πού ἀποτελεῖ καὶ τὸ τελευταῖο ποίημα στὴ συλλογὴ "Στὴν μέση δκυὸ πολιτισμῶν), ἀποτελεῖται δὲ ἀπὸ 24 τετράστιχες στροφές. Τὸ παραθέτουμε ὀλόκληρο, ἐπειδὴ, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἐρμηνεύει ἐμπειρικά καὶ ἐπιτυχημένα τὴν ψυχροσύνθεση ἀφ' ἐνός τοῦ Ἑλληνοκύριου μετανάστη, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὶς συμπληγᾶδες πέτρες, μέσ' ἀπὸ τίς ὅποιες ἀναγκάζεται νὰ ταξιδύει πρὸς τὴν Κολχίδα τῶν ὀραματισμῶν καὶ τῆς μοίρας του :

ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΥ

"Ἐναν ἀσιέλιν ὄμπροστά τζαῖ δκυὸ ἀσιέλια πίσω, γιὰτί ὅσον τζι' ἄμ προσπαθῶ ἐν ἡύρα τρόπον νὰ σταθῶ τζαῖ νὰ προγραμματίσω.

"Ὅπως τῆβ βάρκαδ δέρνει με τὸ τζιῦμμαν τζι' ὁ ἀέρας.

καέβκουμαι τὸ Ξενιτεμόν τζαῖ πᾶσχω νὰ βρω νεπαμόμ πού μέραν τῆς ἡμέρας.

Τοὺς νέους τὴν ταυτότητα στέκω τζαῖ ἀδικαιοῦμαι

θωρῶ τὸ, ἐν τζι' εἶμαι στραβός, οὐλλοῦν τζαῖ πικιάνουν ἀκριβῶς τὴν στράταμ πού φοοῦμαι.

Τὸ πρόβλημα τούς νέους μας ἕνας ἄδ δεῖ με πόνον,

θὰ βρεῖ πῶς θ' ἀγγλοποιηθοῦν, κοντὰ μας ἐθ θὰ κρατηθοῦν, χάννουνται κάθε χρόνον.

Εἶμαι τζι' ἐγὼ μ' ἄλλους πολλοὺς μέσ στήν γενιάν τῆμ πρώτην.

τζι' αἰσθάννομαι πρὸς τὸ παρόν τὸ πράμαν νὰ ν' ὀδυνηρόν γιὰ μᾶς τζαῖ τὴν νεότην.

"Ἄραε νὰ ἔχω ἀδικον τάχα πού παραζώννω; Μόνος μου στέκω τζαῖ λαλῶ- ἐδ δυνατόν νὰ κουβαλῶ γομάριμ πού ν' τὸ σώννω;

Στῆ Ξενιδκιάν οὐλ' οἱ γοννιοὶ ἄδ δοῦσιν τὰ μωρὰ τους,

καθένας θὰ βεβαιωθεῖ πῶς ἐμ μπορ' ἄ γεφυρωθεῖ πικιὸν ἢ διαφορὰ τους.

Καθένας σταθεροποιεῖ τζαῖ κατὶ τὸ δικὸν του- στούς τρόπους μέσα στῆ ζωῆμ πού τὸν γοννιόγ κάθε παιδίμ παίρνει τὸ ριζικόν του.

Μὰ σίουρα ταυτότηταν τὴν ἴδιαν ἐν ἔχουν- μπορεῖ νὰ εἶναι λυπηρόν, ὅμως σάμ πάν, πρὸς τὸ παρόν, οἱ δκυὸ πολὺ ἀπέχουν.

Τζαῖ ὅπως πάν, πρὸς τὸ παρόν, οἱ δκυὸ πολὺ ἀπέχουν.

Τζαῖ ὅπως πάν, τὸ πρόβλημα ὅπως τὸ ἀντικρύζουμ

ἐν ἔχουν τόπον νὰ ἴσταθοῦν, τζι' ἀντὶ πού νὰ συναντηθοῦν, περίτου ἔωμακρύζουμ.

Τὸ ζήτημα ἐσ σοβαρόμ, μὲ ἐν εὐρέθελ λύση, γιὰτί καθένας πού πονεῖ ἐλπίζει πῶς ἡ μορηνὴ μπορεῖ νὰ βοηθήσει.

Μὰ μὲ τὰ γρόνια πού περνοῦν τὸ χάσμαμ μαυλνίσκει-

γίνονται νέοι πού μωρὰ, τζαῖ τότε ἢ διαφορὰ περίτου πολλυνίσκει.

Μέσα στὸ παροικιακὸσ σχολεῖομ πού πααίννουμ

ἀκούουν τὰ Ἑλληνικά, μὰ προτιμοῦσιν τ' Ἀγγλικά πού τὰ καταλαβαίνουμ.

Μῆπως νομίζουμ ἐγ κακόν ὄ,τι τοὺς πούν οἱ ἄλλοι,

τζαῖ πᾶσκουμ νὰ ὠφεληθοῦν μὲ τὸ νὰ ἀφομοιωθοῦν μ' ὄ,τι τοὺς περιβάλλει;

"Ὅστε, λοιπόν, τὶ κάμνουμ γιὰ τὸμ πολιτισμόμ μας;

Ἀκιοῦμεμ πνευματικὴν τροφήν ἢ φέρνουμμεν καταστροφὴμ μὲ τὸν ἐγωισμόμ μας;

Πού ἄλλου μας, ἐφ φανερόν, οἱ νέοι ἔωμακρύζουμ-

ἔθιμα τζαῖ ἰδανικά; Νναί. Μὰ διαφορετικά θέλουμ νὰ τ' ἀντικρύζουμ.

"Ὅπου περνοῦν τὰ γρόνια μας ἢ ἐγνοια δυναμώνει-

πρώτῃ τζαῖ δευτέρῃ γενιᾷ ἐθ θὰ βρεθεῖ ποτὲ καμμιὰ στράτα νὰ μᾶς ἐνώννει.

Στὰ σίουρα ἢ γλώσσα μας τουλάχιστοθ θ' ἀλλάξει- βέβαια, μέσ στῆ Ξενιδκιάν καθένας κατὶ στήν καρκιάν κρυφόν ἐν νὰ φυλάξει.

Μὰ πρέτει ν' ἀρκινήσομεμ ἔρευνες ὥσοπ ν' ὠρα- διὰ τὸ ἐκπαιδευτικόν νὰ δοῦμεμ ὄ,τι θετικόν προσφέρει τοῦτ' ἡ χώρα.

"Ὅσοι ἐνδιαφέρουμται, τότε, ἄς προχωρήσομ μὲ κάπκοιομ προγραμματισμόν,

ὥστε τὸν ἀφελλητισμόν νὰ τὸμ περιορίσουμ.

Πρῶτ' οἱ γοννιοὶ νὰ δεῖγνουσι στοὺς νέους μας τὸ δρόμον-

περήφανοι νὰ παρηποῦν τζαῖ τὸ γομάριμ νὰ κρατοῦμ μὲ πίστην εἰς τὸν νόμον.

"Ὀμπρός, λοιπόν, ἄς κάμουμε οὐλοὶ τὸ πρώτοβ βῆμαν-

νὰ φέρομεμ μᾶς ἀλλαγὴν, πέρκ' εὑρομεμ τὴν συνταγὴμ πρὶν νὰ κοπεῖ τὸ νῆμαν.

Τζι' ἄμα γινεῖ ἡ ἀλλαγὴ, μὲν πεῖτε "ἐπιτέλους!" Καθένας μας νὰ τὸ σκεφτεῖ- τὴν ἀλλαγὴν νὰ τὴν δεχτεῖ σάν τὴν ἀρχὴν τοῦ τέλους.

Κάθε τζιουνοῦρκομ μῆνυμασ σάμ μιάφ φουρτοῦναμ μοιάζει-

βάλλει μας εἰς τῆσ συλλογιάν, ἄλλὰ τὰ πάντα τῆζ ζωῆμ ὁ ΧΡΟΝΟΣ τὰ δαμάζει.

"Ἐξάλλου σ' ἕνα ἄλλο του ποίημα, μὲ τὸν ἀποκαλυπτικὸ τίτλο "Γονιοί, παιδικὰ τζαῖ ἔρευνοι", ὁ Καμοῦλης θετεῖ πραγματικά τὸν δάκτυλον ἐπὶ τῶν τύπων τῶν ἡλῶν ὅταν γράφει :

Λαλοῦσιμ πῶς ἡ Ξενιδκιὰ τὸν ἀνθρωπομ μαγεύκει-

μὰ γιῶ γιὰτί νὰ τ' ἀρνηθῶ; τὴμ πεθυμιάμ μου νὰ στραφῶ περίτου ζωντανεύκει;

Μὰ ἕνας πού γέννηθηκεσ σὲ κάπκοιομ ἔξονομ τόπον

τζι' ἐν εἶσει γὴν νὰ τὸν τραβᾷ, ἐφ φυσικόν του ν' ἀντιδρα μὲ τὸδ δικὸν του τρόπον.

"Ἐν τούτους ἢ ταυτότητα πού ναι τὸ κατὶ ἄλλον, τζαῖ ὅσον τζι' ἀβ βρασιανοῦν,

"Ἑλληνες ἐθ θὰ κρασιτοῦν σὲ ἔξονομ περιβάλλον.

(στὸ ἐπόμενο τεῦχος ἢ συνέχεια)